

Három falu ifjúsága 1967-ben

Csiki szociográfia

Csik. Havasok övezte zárt vidék. Zord éghajlat, magaslati levegő, fenyvesek, borvizek, fürdőhelyek, üdülők. A rajon déli részén három falu lapul a hegyek alatt. Sajátos vidék. Közel a vasút, műút, az országos híru fürdő; a mezőgazdasági termelészövetkezet a jobbak közé tartozik, általánossá válik a jólét, megszokott jelenség az új házak építése, korszerű bútorok vásárlása. Hanem a régi falu hagyatéka — kulturálatlanság, zslugoriság itt-ott még kísért... No de ne vágjunk elébe a mondandónak

Tusnádra megyünk.

A koci szélvédőjén zümmög a tehetetlen tél. Többen is mondták: á, az egy gyönyörű hely! — és közben a fürdőre gondoltak, hogy ezek az újságírók mindig az élet kellemesebbjébe ereszkednek alá.

A községtől a fürdőhely tíz kilométerre fékszik. Öt percre áll itt a vonat, Nagytusnádot azonban messze elkerüli; csak a közigazgatásilag hozzátartozó Újtusnádot és Verebest érinti. Nyomott, ködgomolygató időben néha idáig úszik a mozdonyok tompa sikongása; a közlekedést néhány távolsági autóbuszjárat biztosítja Csíkszereda és Tusnád között.

Öten rendezkedünk be egy kis szobában, s egy hétig keresztül-kasul járjuk a falut.

Kétszázvalamennyi fiatal él a községben; nagy tömeg. De nem ismerjük e tömeg arcát. Sem a közös jegyeket, sem az egyedi vonásokat. Mi a helyük a faluban? Hová készülődnek, s hogyan? Milyen igényeik vannak? Milyen nyomot hagyott életükben az elmúlt két évtized faluformáló ereje?... Ifjúsági szociológiát írunk, faluról.

Huszonegy kérdőívet állítottunk össze, mellyel a tusnádi 14 és 25 év közötti fiatalok arculatának legjellemzőbb vonásait igyekeztünk felkutatni. Száz fiatalnak tettük fel ugyanazokat a kérdéseket, s e száz fiatal a tusnádi ifjúságnak mintegy a fele. Rétegenkénti megoszlásuk a következő: 20 legény, 17 lány, 23 fiatalasszony, 4 házasember, 36 tanuló.

A megkérdezett száz fiatalnak meghatározott helye van a faluban. A tanulóktól eltekintve, legtöbbször (41) a helyi termelészövetkezetben kapott munkalehetőséget, s ott található a mezőgazdasági munkák majd minden fő ágában. Közöttük mindössze 2 fiatal csoportvezető van, a többiek egyszerű mezői munkát végeznek, néhányan pedig az állattenyésztésben vagy a műszaki brigádokban dolgoznak; egy teherautót vezet a termelészövetkezetben. A megkérdezettek között van még 2 fiatal kereskedelmi alkalmazott, 3 könyvelő, s 12-en (fiatalasszonyok és lányok) nemigen járnak munkába, 6-an dolgoznak különböző csíkszeredai és brassói gyárakban, vállalatoknál. A városba szivárgás tehát viszonylag gyenge, de hozzá kell tennünk, hogy például Újtusnádon vagy a többi faluban nem vettük számításba azokat a fiatalokat, akik már nem laknak a község területén: líceumokban, szakiskolákban tanulnak, vagy az ország más részein dolgoznak.

A kérdőíveken túl elbeszélgettünk még a falu vezetőembereivel, értelmiségiekkel, a könyvtárossal, KISZ-vezetőkkel, az egészségügyi személyzettel — a falut, a fiatalságot érintő legfontosabb kérdésekről, s e személyes, de félig-meddig hivatalos

vallomásokon kívül a teljes kép kialakulásához hozzájárultak még egyéni megfigyeléseink, s több írott dokumentum tanulmányozása (községi monográfia, jelentések, statisztikai kimutatások, iratok, jegyzőkönyvek).

Munka

A vidék csapadékban gazdag (750—800 mm is hull évente). Augusztustól októberig szárazabb az éghajlat, de nyár derekán nagy esők zuhognak. Szereti ezt a krumpli, jól fog a nedvesség gumóképződéskor, s ilyenkor a meleg sem olyan nagy már. Mikor meg a fészkeket kitakarják, már szárazabb az idő.

A fürdőt környező hegyek miatt lejjebb szokott szállni a higany, mint Csík rajonban általában; gyakoriak a korai fagyok, sokszor már szeptemberben beállnak, s még májusban is tartani kell tőlük. Nagy hó hull télen, korán kezd: az őszi gabonát, ha jön a keményebb idő, már védi takarója.

Régen a búzát nem ismerték. Ha volt is, kevés volt, a termés egyötöde sokszor üszkös maradt.

Azt mondja Molnár Imre, a párttitkár, ne szépítsük a dolgokat, hitványul élünk, hajnalonként tejet vittünk a fürdőre, meztőláb, hogy ne szakadjon a cipő. A posztóbocksort, ha volt, ott húztuk föl, ahol erősen köves volt az út, vagy ha beértünk a fürdőre. Hét órára már otthon voltunk, s mentünk a mezőre. A jószágot sötétben láttuk el...

Csiszér István 62 esztendő. Három hektár birtoka volt, két lova s egy tehene, földje után mégsem tudott gondtalanul élni. Három-négy órákor holdvilágnál ment fuvarozni, s ott virradt rá, a Szent Anna-tónál. Az asszonyok fontak éjszakánként, nappal a mezőn voltak. A gyerek köntösben járt. Szeredába meg, ha mentek, gyalog jártak.

Azt mondja Éltés Zoltán: „Annak idején úgy volt, lábomról a bakancs két hétig sem került le. Tamás Imre, Ábrahám István is megmondhatják, jó gazdák voltak, de egy nyáron sem aludtak az ágyban, a csürbe feküdtek le, lelógatták a lábukat, hogy zsibbadjon el hajnalra. Így nem tudtak sokáig alunni, ez volt az ő csergőórájuk.“

*

A nagytusnádi, újtusnádi és verebesi gazdaságok 1962-ben közös termelőszövetkezetbe egyesültek. A termelőszövetkezet állóalapjának értéke az utolsó öt esztendő alatt két és félmillió lejfel növekedett. Jelenlegi értéke: 7 784 315 lej. Ugyanebben az időszakban az átlagjövedelem szinte megkétszereződött, s tavaly a munkanap értéke 28 lej, egy mezőgazdasági termelőszövetkezeti tag átlagos évi jövedelme: 9820 lej volt.

A gazdaság első éveiben azt mondták, silót nem teszünk, mert az „gübümunka“ (mocsokmunka). A széna volt az egyetlen tiszta takarmány. A tudomány igazát sokszor erőszakkal kellett bebizonyítani, mint ahogy azt az elnök, Miklós Antal tette, mikor megműveltette a magára hagyott silókukoricát.

A mérnök szerint a nagytusnádiak hamar megtanulják a gépek kezelését. A műtrágyát színéről felismerik, pedig az elején a patakokba dobták. Attól féltek, kiegészítik vele a legelőt, a pityókát... Idáig 120-an végezték el az agro-zooteknikai tanfolyamot.

A gazdaságban 1962-től mesterségesen szoptatják a borjakat. Ez a rajonszerte első kezdeményezés Molnár Imre nevéhez fűződik.

Dr. Pop, a bukaresti kísérleti intézet munkatársa irányításával Lakatos Ádám és Molnár Imre kísérletet folytatnak a helyi éghajlatnak megfelelő, finom-gyapjas juh kitenyésztésére.

Kutatásokat végeznek még a legjobb burgonya-fajták termesztésére is.

A természet azért még néha kibabráل velük. Tíz-tizenöt évvel ezelőtt az Olt medre mélyebb volt, nem öntött ki. Azóta lassanként feltöltődött, medre elszaposodott, vizének nem volt húzása, szintje sok helyen magasabbra került, mint a kaszálóké, ki-kiöntött és elmoeskolta a talajt. Ezért a fű összetétele is megromlott, s az állati termékek hozama csökkent. Ráadásul olyan mérnök után került ide Lakatos Ádám, aki olyasmikről tartott előadást, hogy mire lehet felhasználni a tyúkbőrt. Kellott tehát ide az ő tudása, s hogy hallgassanak rá az emberek.

A tagság átlagos életkora hozzávetőlegesen negyven év.

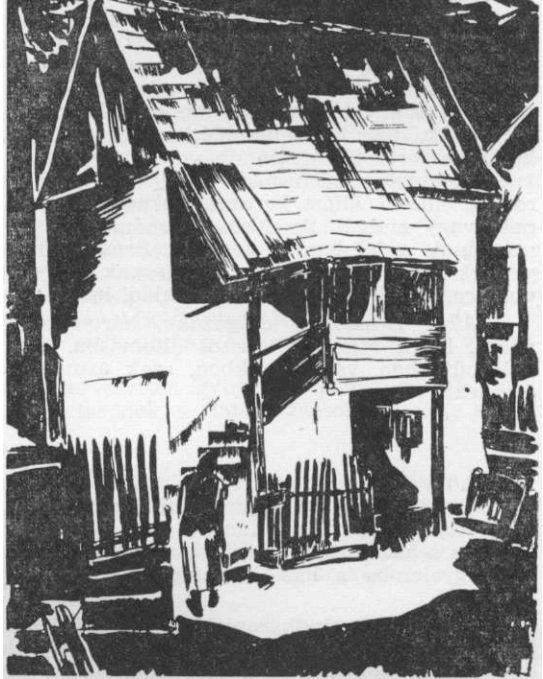
Száznegyvenöt fiatal dolgozik a gazdaságban. Nagy részük (124) mezei munkás, 11 fogatos, 6 állatgondozó, 4 sofőr.

A közgyűlésen kiszabott munkaegység fiúk részére 180, lányoknak 80. Az át-

lagban elvégzett munkaegység pedig 345, illetve 150. Mindenütt ugyanaz volt a vélemény: *nagyon jól dolgoznak*. Ezt bizonyítja az is, hogy nemcsak a megszbott munkaegységet igyekeznek elérni, hanem önzetlenül, amennyit bírnak. Az átlagnál is jóval többet értek el az állatgondozók (öt-hatszáz munkanapot), s még néhány mezei munkásnak és fogatosnak sikerült négyszázon felül teljesítenie.

A munkaszeretet sok esetben öröklött tulajdonság: a családi nevelés, példamutatás igen-igen számít.

Meggondolkoztató jelenség, hogy míg a szorgalmas gondozónak lehetősége van

*Páll Lajos:
Székely parasztház*

öt-hatszáz munkanap megszerzésére, az ugyanannyira szorgalmas mezei munkásnak nincsen. E jelenség következménye olykor az, hogy egyesekben irigységet szül, másrészt, a gondozók feleségei nem járnak dolgozni, nem tartják érdemesnek megszerezni azt a pár munkanapot, amit a mezei munkával gyűjthetnének, pedig minden kézre szükség van a termelősövetkezetben.

Az is szembetűnő, hogy a nyolc osztályt végzett fiatalok 90 százaléka tovább tanul, nem marad a faluban.

*

Molnár Imre: „A parasztembernek ma már nemcsak kapálni kell tudni, hanem gondolkozni is. Tudatos kéaderképzés eddig nem volt, csak ketten végeztek technikumot a gazdaságból, néhányan pedig most tanulnak. A munkában nem is okoznak problémát a fiatalok, de annál többet árt érdektelenségük. A gyűléseken beszélni kell, javaslatokat tenni. A mi fiataljaink vagy nem jönnek el a gyűlésre, vagy ha már ott vannak, hallgatnak. A nagyok dolga, mi történik a szövetkezetben — mondják. Ők dolgoznak, amit kiadnak, és kész. Olyan kellene legyen mind, mint a két csoportfelelősünk.“

A lányok s az asszonyok sem igen járnak munkába. Pedig a szövetkezet gondoskodik arról, hogy a fiatal anyáknak legyen kire hagyniuk gyermekeiket. Májustól novemberig napközi otthon működik a községben — elég nagy.

Jelenleg a szántás, a vetés, a gabona betakarítása — majdnem teljesen gépesített műveletek. A tusnádiak azt is jól tudják, mi hiányzik: „Könnyű, növényápoló traktor kell, egytengelyű s a gépeknek pótalkatrész.”

A vezetőség előrelát: néhány esztendő múlva a gazdaságban máris érezhető előregezés és munkaerő-elvándorlás problémát okoz. Ezért szorgalmazza a gépi munka alkalmazását és kiterjesztését.

A múlt ősszel már a tagok is érezték, különösen pityókaszedéskor, hogy ide a kéz már nem elég. Annyi termett, alig tudták kiszedni a földből.

El a faluból?

Az utóbbi esztendőben 173 tanuló végzett az újtusnádi iskolában. Ebből csak 24-en maradtak a faluban, azok is valamilyen állandó jellegű beosztásba kerültek (traktorista, védőnő, elárúsító, mozigépész, kovács, sofőr, borvíztöltő).

Az újtusnádi lányok java része, még azok is, akik a gazdaságban dolgoznak, nyaranta szinte csapatostul megszállják a közeli fürdő káinjait, egész nyáron át dolgoznak, csak krumpliszedéskor térnek haza, s így néhány munkaegységet gyűjthetnek a keresetük mellé.

Kétszázhárom tusnádi fiatal hagyta el szülőfaluját az utóbbi években — városban állami állást keresni. Sokan közülük tovább tanulnak, mesterséget szereznek, vagy szolgálnak. Akik katonának mennek, leszerelés után már nem szívesen maradnak a faluban: Szeredától Brassóig mind széthúzódnak, más városokba telepednek le, esetleg hetente hazajárnak, vagy minden hajnalban felülnek a munkásvonatra, s csak háltni járnak a családi házhoz.

Akik Brassóban dolgoznak, háromkor, félnégykor kelnek, négykor indul a vonat, hatra érnek a brassói állomásra. Héttől háromig dolgoznak, két órát várnak büfékben, várótermekben, csak azután indul a személy, s mire Tusnádra ér, este lesz.

Pénz

A megkérdezett száz fiatal közül a keresettel rendelkezők havi átlagjövedelme azt mutatja, hogy a legények majdnem kétszer annyit keresnek a termelőszövetkezetben (669,57 lej), mint a lányok (319 lej). A fiatalasszonyok havi átlagjövedelme 354 lej, míg a házasemberek átlagosan 929,33 lejt keresnek. Megjegyzendő, hogy nem vetjük figyelembe a háztáji parcellából származó jövedelmet, amely szintén számottevő.

A község mindhárom falujában üzletek vannak: cukrászda (Nagytusnádon), élelmiszerbolt, bodega, férfiszabóság, borbélyüzlet, cipészet.

A kereskedelmi forgalom öt év alatt kétmillió lejjel növekedett.

A forgalomba hozott élelmiszermennyiség csak kétszerese az eladott italénak. Az elmúlt években ez a mennyiség még nagyobb volt, hisz a közéleti megfigyelések jövedelme 1963-ban csupán italból és dohányból származott.

Nyolc-tíz alkoholista van a községben, akik naponta egy-másfél liter pálinkát fogyasztanak el. E vidéken nem terem meg a szőlő, ezért főképp a tömény italkat fogyasztják. Mások nem isznak ilyen nagy mennyiséget, mégis olyan nap, hogy egy-két decit el ne fogyasztnának. Tizenkét-tizenhárom éves legénykék is vesznek egy-egy kisüveg pálinkát, azzal elhúzódnak a művelődési otthon háta mögé, s ott sebesen felhajtják.

Cukrászdát hatvanöt nyarán nyitottak, elárúsítónője Sántha Rozália. Fiatal leány, kellemes látvány a szépen elrendezett, modern bútorzatú, függönyös helyiségben. Kezdetben kevesen látogatták a cukrászdát, inkább melegezőnek használták az autóbuszra várakozók, gémberegett utasok. Egy-két tanár még bebetért rövid kávéra, féldecire.

Lassan a helybeliek is megszokták. Egy újtusnádi asszony mondta: „Csak lenne itt nálunk is cukrászda. Mi szórakozás van itt a nyárban? Sétálunk fel-alá a vasút mellett, nézzük a vonatok járását, ennyi. Jó volna egy-két téstát megenni ilyenkor. Vagy fagyaltot.”

Nyári időben egy hét alatt hetven kiló fagyalt is elfogy. Két lejes, poharas adagokat vesznek, s mikor az asszonyok hazatérnek a szénatakarásból, ide jönnek fagyaltozni. Egy asszony a szénásszekérről szólt be: „Rózsika, lelkem, hozzon már egy porció fagyaltot, mert megtikkadok!”

A szabóműhely felelőse: „Sokan varratnak már nálunk ruhát, szeretik a szürke színt, de mindenki arra igyekszik, hogy fekete ruhája is legyen. Ezt csak ünnepi alkalmakkor veszik fel. Szinte általános viselet már a pantalló, régebben nagy hőségben is csizmát húztak, s háziszóttos nadrágban jártak. A fiatalok nagy része már a városi viseletet követi.

A varroda felelősétől hallottuk: „Ma már a nők is nadrágot viselnek inkább. Én télen csak akkor húztam föl, mikor elmentem a faluból, mert kibeszéltek miatta, de télen már sokan használják. Még a templomba is úgy mennek. Tergálszoknyája aztán mindenkinek van, majdnem. Régebben csak az úri házaknál aludtak hálóingben és pizsamában. Tavaly háromszáz méter anyagot varrtunk meg hálóingnek, négy százat pizsamának. S mikor az asszonyok próbálni jönnek, nylon kombinéba, finom fehérneműbe vannak öltözve.”

Huszonnégy éves asszony: „Én már csak nylon kombinét veszek, mert szebb is, jobb is, mint a selyem, csak ilyenbe járok.” (Megmutatta.)

Verebesen a fiatalok már nem szőnek, fonnak, ritka, aki tud közülük. Aki még használja a szőteseket, az sem maga készíti; megfonatja, megszöveti a nyersanyagot. Azt mondják, mindent lehet kapni az üzletekben, Csíkszeredában, mert: „a bolti harisnyát ejsze jobban szeretem, jobban es néz ki.”

A kérdőívek alapján kiderült, hogy bár rádiót, televíziót, közlekedési eszközöket (kerékpár, motorbicikli) egyre többen vásárolnak, a tusnádiak még nem barátkoztak meg a háztartási gépekkel. A 100 kérdőívben csupán 26-an mondtak be ilyen eszközöket: húsz vasalót, tizenöt varrógépet, öt villanyrezsőt s csak három mosógépet. Egyébként az egyik fiatalasszony kijelentette: „nem kell mosógép, jó a kezem es”. 74-en azt válaszolták, hogy otthonukban semmilyen villamos háztartási eszközük nincs.

A 100 fiatal közül 66-an tudatosan, tervezetten gyűjtenek pénzt, s ezek közül elég sok a tanuló. Utánuk a legények következnek, a fiatal házask (14—14), s csak azután a lányok (10).

Mire spórolnak?

Hozományra (9), házépítésre (6), ruházkodásra (6), bútorra (4), rádióra, mosógépre (3), televízióra (2), motorra (2), öten pedig továbbtanulásra teszik félre a pénzüket.

A tanulók nagy része (12) füzetre, könyvre spórol. Elég sokan karórára, néhányan kirándulásra, s van aki fényképezőgépre vagy tangóharmonikára.

Képzetség

A kérdőívek alapján a száz fiatal iskolai végzettségének összképe arról beszél, hogy nincs közöttük egyetlen analfabéta sem. A most végzett vagy ezután végző tanulókon kívül általános iskolát járt 34%. Általános iskolát és valamilyen technikumot 4, hat osztályt 8, ötöt 6, négyet pedig 12%.

A négyosztályos végzettségű fiatalok zöme asszony vagy házasesember. Az ötosztályosoknál az arány már fele-fele, a hatosztályosoknál legények, lányok vannak többségben, az általános iskolát elvégzettek közül pedig 24 házasság előtt álló fiatal, 10 pedig házasesember.

Valamilyen öntudatfejlődés is érezhető a számösszevetésekben; a fiatalabbak már nem húzódoznak úgy (s maga a családi környezet sem) a hosszás iskolázattól, s valószínű, nem hangzik el oly gyakran otthon az öregek szájából, hogy „nekem négy volt, úgy is megvagyok”. Az élet, a változó körülmények szinte naponta bizonyítják, hogy ilyen álláspont 1967-ben Tusnád községben lehetetlenség.

Az a néhány fiatal, aki az általános iskola elvégzése után a faluban marad, s szülei mellé beáll dolgozni a gazdaságba szinte automatikusan lesz mezőgazdasági szakmunkás. Persze, ehhez ma még nem kell szakiskolát végezni; a falusi gyermek, ha szüksége van rá, munkában nő fel, el-ellesi szüleitől a földművelés hagyományos fortélyait. A hároméves mezőgazdasági tanfolyamoknak éppen az a céljuk, hogy a tervszerű, modern gazdálkodáshoz szükséges új módszerekkel, ismeretekkel vértessék fel a falu népét. Sajnos, elég sok bennük a formalizmus. Újtusnádán például olyanokat is beírtak harmadévre, akik már ötödik éve hallgatják az

előadásokat. A fiatalok száma elég kevés a tanfolyamokon: az újtusnádi részlegesen csupán 5—6.

A vezetőség úgy látja: az emberek munka közben inkább meghallgatják a tanácsokat, s ezért megpróbálták, hogy a brigádosok, majd a csoportvezetők révén a mezőn, az istállóban — a munkában — jusson el az elmélet az egyszerű tagokhoz. Ennek ellenére az elmélet iránt kevés még az érdeklődés. Az emberek inkább munkaszervezési javaslatokkal, főként személyes ügyekkel állnak elő.

A fiatalok beosztása a gazdaságban különösebb megfontolások nélkül történik, nem kérdik meg őket, hol szeretnének dolgozni, akarnának-e tanulni.

Sántha Ádám, az első brigád vezetője: „A fiatalok hangját alig lehet hallani, nem kérnek semmit, csak hallgatnak. De a vezetőségnek is ki kellene szemelnie, hogy ma vagy holnap ki vált fel minket, s ezeket valamilyen úton-módon ki kellene képezni.“

Iskola

Tusnádon s a hozzátartozó falvakban egyaránt fontosnak tartott központi intézmény az iskola. Valamennyi szülő azon fáradozik, hogy gyermeke tovább tanuljon, szakmai vagy elméleti liceumba kerüljön. Kirívó eset volt az újtusnádi, ugyanis egy szülő a gyermekét azzal marasztotta otthon, hogy „ingyen nem tartjuk, elég nagy már, keressen magának“. Az iskola kérte a néptanács segítségét, amely nem tehetett semmit, mert a gazdaság fogatot adott az iskolából kimaradt gyermek kezére...

Az iskoláztatási igénnyel nem fér össze az a mentalitás, miszerint a szülők többsége az iskolával járó gondokat nem szívesen veszi magára. Ez abból is látszik, hogy a fiatal tanerők lakásproblémái hosszú ideig megoldatlanok, néha egy hiányzó kályhán vagy bútordarabokon múlik, befogadja-e őket vagy sem. Elegendő, ha megemlítjük egy fiatal, gyerekes tanárházaspár esetét. Azért nem telepedtek le a faluban, mert nem tudtak nekik lakást biztosítani. A néptanács vezető emberei olykor megkérdik az újonnan jött tanítótól, sikerült-e elhelyezkednie; gyakorlati lépést azonban ritkán tesznek.

1947-ben a községben egy hétosztályos és két négyosztályos iskola működött, 11 tantestületi taggal.

Jelenleg két nyolcosztályos és egy négyosztályos iskola, három napközi otthon és óvoda van, 26 tanügyi dolgozóval.

Nagytusnádon három évvel ezelőtt négy új tanteremmel bővítették az általános iskolát. Újtusnádon pedig átépítették a régi helyiségeket, s az épület így négy tanteremmel bővült.

Az iskoláztatás anyagi feltételei biztosítottak és megfelelőek. A tanítás színvonala tapasztalásunk szerint nem mindig optimális. Ennek két oka van. Egyik, hogy nem megfelelő képzettségű káderek tanítottak; másik, hogy közülük is sokan állandóan cserélődtek.

Szomorú helyzet, hogy a nagytusnádi iskola 10 tanára és tanítója közül egyik sem szándékszik huzamosabb időt tölteni a községben. Jó részüknek elfogadható indítékaik vannak (a férj munkahelye távoli helységben, öregedő szülők támogatása, továbbtanulás), de az itt töltött időt is kedvetlenül vegetálják át, mert a kialakult, feszült és elvtelen légkör megfosztja őket kezdeményező képességük kibontásától.

K. tanító pedagógiai iskolát végzett, második éve tanít, egy kis szobáért 40 lejt fizet. Hamarosan elmegy. A falut megszerette, de sok terve nincsen, megérezte a kollégák rosszindulatát, ami kedvét szegte. Amikor idejött, kirakott néhány képet a folyosóra, ne legyen minden olyan üres, olyan sivár, s hogy jól tanítson — munkatervet készített, dolgozni akart becsületesen, de egyszer azt mondta valaki: ne gyűjtse meg a mások baját, mert amit ő csinál, azt mástól is megkövetelhetik. Abbahagyott hát mindent, pedig titkára már a községi KISZ-nek, s a tanügyi pártalapszervezetnek is. Abban reménykedik, nem kell sokáig túrnie, az idő mindent eligazít.

Két tanár, nyolc tanító. Két férfi, nyolc nő. Személyes intrikák miatt feszült a légkör Nagytusnádon. Az egyik tanár beteg, a másik ezeket mondja: „Az iskolai szellem számomra aggasztó. Kicsinyes emberek élnek körülöttem, apróságokat felfújnak, pletykálnak. Két-három csoportosulás is van szünetekben. Néhányan körülveszik a kályhát, ott tereferélnek, a másik bekapcsolja a rádiót. Ha a lemezjátszóra valaki feltesz egy operát, azt mondják, na, már megint opera? Előfordult,

hogy éppen előadást tartottam a logikus gondolkozásról, rám szóltak, ne legyek bőbeszédű. Tapintatlanok. Sokat tűnődöm, mi lesz a lakással is, hiszen fiatal házások vagyunk... Igaz, én is sértődékeny vagyok, s kicsit szabadszájú.“

Újtusnádon van egy tanárnő, bár szakképzett, mégis naponta 7–8 órát tölt el órákra való készüléssel. Sokat olvas, bejár a közeli városokba színházat nézni, a faluban román nyelvkört vezet a fiataloknak, közhasznú dolgokat tanít, hogyan kell levelet, kérvényt írni, az iskolában ő a pionír-főparancsnok, ő rendezi a tanulók vasárnapi tevékenységét...

Kollégái, bár tanítók, azért nem irigylik, nem áskálódnak, hanem tisztelik inkább, s igen jó véleménnyel vannak róla. Az újtusnádi tanári közösségről az a vélemény, hogy megértik egymást.

Tanári szoba, Nagytusnád: nyolc nő van itt naponta, de női kéznek nyoma sincs. A falak sivarak, csak egy lécekből tákolt újságtartó volt rajta s azon két folyóirat — december elseje óta. Födetlen fászláda a kályha mellett, egy kopott hármasszekerény, örökké félig nyitott ajtókkal, kilógó papírokkal. A székek inognak, recsegnek, karjukból kilógnak a lécek, nem rakja helyükre senki.

Tanári szoba, Újtusnád: borvíz a korsóban, vázában virág. Mindenütt kimutató, táblázat, grafikon. Nagyon pedánsak, tiszták, rendszerezsek, de már-már fölüti fejét a bürokrácia. Egy papíron ez áll: tűzgyújtásért felel... Tűzoltásért felel...

Lehet, ez csak a mi szemünkben látszik ferdének, akik benne élnek, azoknak kellemes precizitás.

Talán mindent elrendez az idő. Akik vannak, elmennek, más, új szellemet hoznak, de mi lesz addig? A falu esetleg észre sem veszi, de tudjuk, megérzi még egy-két osztálynyi gyermekserget, amikor tudásáról és neveltségéről számon kéri őket az élet.

Két igazi művelődési otthon van: egy Nagytusnádon, egy Újtusnádon. A nagytusnádi, közvetlenül a bodega mellett (ha valamilyen nagyszabású rendezvényre nem gyűl a nép, Sz. kultúrígazgató átszalajt a városias bútorzatú, italgözös mérésbe, s ha szerencséje van, megürülnek az asztal melletti székek), 1930 táján épült rideg terméskövekből, emeletes helyiségei télen-nyáron dermesztőek, rengeteg fát emésztének, hogy családias hőfokon tarthassák. Az újtusnádi hasonlóan régi épület, földszintes, nagyszárnyú ház, ám hogy az elmúlt években a falu külön moziteremhez jutott, a nagyterem felszabadult a sokféle tevékenység nyomása alól.

Egy-egy klub tartozik mindkét nagyterem mellé. Bennük pár asztal, egy-egy szekrény, asztali kugli, székek, néhány sakkjáték, a hatalmas csupasz falak meg a rádió.

Amiről papír van

Két jövedelmi forrásuk van: a báli kassza s a mozielőadások bevételének 15%-a. A nagytusnádi művelődési otthon például az elmúlt évben 8000 lejből kellett hogy fedezze kiadási költségeit. Ebből fizették a zenészeket, az ablakokra függönyöket vettek, 24 darab széket vásároltak, festettek, tűzifát szereztek be, takarítottak. Néhány selejtes sakkot is vásároltak, kipótolták a villanygököket, kicserélték tüveszélyessé vált elektromos hálózatukat.

A bevétel legnagyobb része a zenére ment el.

Nehezen indul az esti tánc. A megelőző találkozóra kevesen gyűlnek be, bár Verebes majdnem teljes létszámmal jelentkezik. Mikor felhangzik a zene, a székek a falak mellé kerülnek, egyre több fiatal fej jelenik meg az ajtóban. Egy szál harmonikás húzza gyengén, minden ritmus nélkül. A sarokban egyik tanárnő magnója, de ha bekapcsolnák, leállna a tánc, a fiatalok nem szeretnek magnóra táncolni, zenész kell nekik.

Az 1966-os évnegyedi munkaterv november elején készült el. Közösen használja két művelődési otthon. Mindenről szó van benne: előadások, szimpozionok, tudományos felolvasások, irodalmi estek, készülődés a kultúrversenyre, film-hónap, szilveszteri mulatság...

A fiatalok számára a következő dolgokat tervezték: „Hetente ifjúsági estet szervezünk, nevelő jellegű előadásokkal.“

A kulturális élet vezetéséhez szükséges papírmunkák általában átláthatatlanok. Például: 1. Negyedévenként beszámoló a néptanács VB-je számára. (Ez nem szorítkozik részletekre.) 2. Negyedévenként statisztikai jelentés a rajonnak (a kérdések csak formai dolgokra hivatkoznak, esetleg lemérhető, milyen tömegeket mozgatnak meg a rendezvények). 3. Mindenféle munkatervek.

A kultúrigazgatók vallomása szerint semmilyen szerv nem igényelt még tőlük egy bizonyos területről alaposabb, mélyebb, az okokat és összefüggéseket feltáró, a helyzeten cselekvően segíteni akaró beszámolót, elemzést, tanácskozást. (A kijelentés is csak kérdésünkre hangzott el, nem közlési igényből.)

Hogy volt itt kulturális élet a múltban, erről számos jel beszél. Mint a művelődési otthon megléte is. Az idősebbek állandóan a „régii időkire“ emlékeznek, hogy akkor minden évben megtanultak egy háromfelvonásos darabot. Húsz évvel ezelőtt pedig nagyon sok fiatal vett részt a csoportok munkájában, két táncsoport működött és nagyon jó szereplőgárda.

Jelenleg a statisztika szerint a következő csoportok működnek a községben:

Nagytusnád: 2 táncsoport, 2 színjátszó csoport, 1 agitációs brigád.

Újtusnád: 1 táncsoport, 2 színjátszó csoport, 1 fűvészenekar.

Verebes: 1 színjátszó csoport.

Vallomások

B. tanárnő, Nagytusnád: „Nemrég bízták rám az agitációs brigád alakítását. Lekoptt a lábam, amíg összeszedtem őket. Van, aki katonának megy, mások férjhez mennek. Nyakig vagyok a meggyőző munkával. Aztán a napokban szóltak, írjam meg a műsort is, mert kell a választásokra és menni fogunk a versenyre. Adtak témát, de anyagot semmit.“

A nagytusnádi táncsoport szilveszterkor szerepelt rövid kis műsorral, de most újra kell szervezni. A színjátszó csoportot szintén.

Minden ősz végén újra kell teremteni őket; nem szűnnek meg, csak a nyári időszak miatt nem működnek, a tagokból hiányzik a munka folytonosságának tudata. Előlről kell kilincselni a lányos és legényes házaknál, mintha a világ teremtese minden évben megújulhatna!

Nagytusnádi beszélgetés:

— Ha most igényes előadást kellene tartaniuk, igazgató elvtárs, milyen műsrot tudnának előállítani?

— Volna talán egy darab, a *Kakasszelídő*, igaz, már sokat játszottuk, szóval most pillanatnyilag nem volna, de jövő vasárnapra igen.

Harminc-harmincöt személy az, aki szívesen vesz részt a kultúrscsoportok munkájában. Mióta Sz. a nagytusnádi művelődési otthon igazgatója, tehát öt éve, mindössze 15 ember tartott ki, s ezek közül csupán öt fiatal. Újtusnádon még kevesebbre számíthatnak.

K. tanító, Nagytusnád: „Hét végén, vasárnap mindig van valami a kultúrban, de szombat este még nincs műsor. Gyorsan összeterelünk néhány tanulót, egy-két szavalat, ez-az, rövid jelenet, pár óra alatt betanítjuk, s kész a program.“

Nem költöttem könyvre a pénzt

A tusnádi fogyasztási szövetkezetben könyveket is árusítanak. Igaz, a szalonna, az olaj, a rádió, a cipők mellett, de ellátottságáról nem panaszkodnak a könyvgyűjtő értelmiségiek.

A könyv arra való, hogy olvassák — ez nagyon régi igazság. De vásárolni sem szégyen, hiszen mindegyre arról írnak az újságok, hogy a könyvkiadás mennyiségi mutatója nem elégíti ki korunk olvasótáborát.

Mennyit igényel ebből a tusnádi fiatalság? A kérdőívek alapján elég keveset. Csak 35% könyvvásárló, ennek is majdnem fele csupán egyetlen könyvet vásárolt 1966-ban („Egy regényt vettem, úgy adták a szövetkezetben, de nem olvastam el.“ — „Nemigen vásárolunk, nincs időnk olvasni. Egyet vettünk a gyerekeknek, a Mókusvárat.“), 20%-a két darabot („Nemigen, idáig kettőt vettem.“ — „Valami Kincses Könyvtárt, kétkötetést.“ — „Szakmai könyveket a rádióról.“ — „Szoktam venni, mikor lisztet veszek, adják, de a testvéremnek adom.“), s csupán a fennmaradó százalék vásárol 2-nél többet. „Ötven kötetnyi könyvtáram van, már nem tudom, miket vettem.“ — mondta egy legény, aki most szerelt le, szabad idejében verseket farag. Nemrég állt be férfiszabónak a tusnádfürdői kisipari termelőszövetkezetbe. Esténként hazajön Nagytusnádra, ahol édesanyjával lakik.

E 35 könyvvásárló fiatalnak 60%-a azonban tanuló, akik az iskolában kötelező olvasmányként megjelölt könyveket, főleg a *Tanulók Könyvtára* olcsó, könnyen elérhető köteteit vásárolják. Marad tehát 16, már iskolát végzett tusnádi fiatal, akik

évente egy vagy két könyvet vesznek, ilyen vagy olyan okból: „Szoktam venni, ha a boltban...”

A megkérdezett fiatalok 65%-a egyáltalán nem vásárol könyvet. A kurta, lakonikus *nem*-eken kívül ez a leggyakrabban elhangzott mondat: „Nem költöttem könyvre pénzt.” S itt szinte egyforma arányban képviseltetik magukat legények, leányok és házasemberek.

Következő kérdésünk az olvasottságra vonatkozott: *Mit olvasott utoljára, és mire emlékszik belőle?*

A száz fiatal közül 64-en tudtak válaszolni kérdésünkre, ezek 50 százaléka azonban tanuló. Néhány igenlő válasz: „Szakkönyveket, állattenyésztési könyveket.” — „A piros tehént, volt egy nagygazda, zsákmányoló volt. Volt egy szegény ember, volt egy tehene, s az többet adott, s elvette tőle.” — „Ezeregyéjszakát. Sok minden hülyeség volt benne.” — „Betörőkről szolt.” — „Ebben a könyvben arra emlékszem, mikor Fatia Negra föbelötte magát.” — „A kőszívű ember fiait. Jó volt. Sokat olvasok, de felejttem el a címüket. A tanulásra azt mondhatom, hogy három testvér volt, szerették egymást, hogy megmentsek egymást. Voltak olyan dolgok, hogy érdekes volt.” — „János vitézt, az iskoláskönyvből. Valakik ott a sziklában, mit es csinálnak?” — „Olvastam egy kis regénykét, az Árva kicsibét, s még egy kicsi könyvünk volt, azt a gyermeknek már elolvastam.”

A legtöbbet olvasott könyvek zöme iskolai kötelező olvasmány vagy közismert, tömegesen olvasott írók (Gárdonyi, Creangă, Verne) könyvei.

Egyáltalán nem olvas a megkérdezett fiatalok 36%-a. Ebből csak 4 tanuló (nem válaszoltak kérdésünkre), a többi iskolát végzett fiatal. „Nem vagyok nagy irodalomkedvelő.” — „Nem szoktam olvasni, nincs idő.” — „Nemigen foglalkoztam vele. Amíg iskolába jártam, vettem ki könyveket.” — „Nem emlékszem, mikor is olvastam.” — „Inkább kézimunkázunk télen” (asszony). — „Nem volt időm, nyáron a mezőre jártam, most a gyerekekkel van dolgom” (asszony, öt hónapos gyereke van).

A legkülönbözőbb érvek, okok sorakoznak egymás mellett, csak az a furcsa bennük, hogy legtöbb a körülmények ellenére mond le vagy nem vesz tudomást egy igen szép, könnyen csillapítható emberi igényről.

Nagytusnádi könyvtár.

Hetente háromszor nyitva a veremhidegségű szoba — a könyvtárosnő a hét többi részében Újtusnádon székel. Délben nyit, este hatkor felteszi az ajtóra a lakatot. Újtusnádi lakos, onnan gyalogol át, szatyrában hozván az ebédet.

A könyvállomány: 6888 kötet.

A nagytusnádi olvasók száma 1966-ban: 276.

Ebből a fiatal olvasók megoszlása:

Tanuló — 37 (14%)

Tisztviselő — 9 (3,5%)

Parasztifjak — 7 (3%)

Munkás — 4 (1,5%)

Tanügyiiek — 3 (1%)

A fiatalok összesen: az olvasók 23%-a.

Nyitáskor elemista gyerekek rohanják meg a polcot, kisasztalt, odakínlódják nevüket a kartotékra: ők a könyvtár törzsvendégei. Amikor ott voltunk, egyetlen idős ember jött, elunta a várakozást, aztán kihúzott találmra egy könyvet, azt vitte el.

Ez volt a napi forgalom.

A könyvtárban 16-féle újság, szakfolyóirat jár.

Egy-egy tanáron kívül senki sem forgatja őket, azok is csak akkor, ha valamilyen előadásra készülnek. Különben ott sorakoznak szép rendben, gyűlő halomban, sértetlenül az erre szánt két szekrényben.

A könyvtárosnő Csíkszeredában végzett 56-ban, négy éve van itt. „Az emberek nemigen olvasnak” — panaszoja. Újtusnádon a helyzet valamivel jobb, de a fiatalok ott sem tülekednek a könyv körül. Attól függ, mit látnak otthon. Ahol a könyvet megbecsülik, olvasási kedvben sincs hiba.

Verebesen a múlt esztendőben 170 olvasó volt. Inkább gyermekek és idősek.

Száz tusnádi fiatal közül hárman nem járnak egyáltalán moziba. A többi 97 többé-kevésbé szenvedélyes mozilátogató. Ez itt a legolcsóbb kenyér, ahogy egy újtusnádi leány megfogalmazta: „Egy üres hely se volt, mert ez nem drága szórakozás.“

Legtöbben hetente legalább egyszer megnéznék egy filmet. Százból 24-en hetente kétszer vagy még többször mennek moziba, csak igen kis hányad, ki ritkábban jár — főleg az asszonyok.

Mit látnak meg a filmből? Legutolsó filmélményük elmesélésekor kiderült, hogy csupán néhány, lényegtelen formai mozzanatra emlékeznek:

„Volt egy jó énekes legény, elvitték katonának. Egy más nővel összeszórakozott, de a másik nővel megint összebarátkozott.“ — „Ott mind hülyéskedtek az ember előtt.“ — „Tetszett a gitározás“ (diák). — „A szerelmes filmeket nagyon szeretem.“ — „Az a jelenet tetszett, mikor a lány s a fiú kibékültek.“ — „Csáni Morándi éneklése.“ — „Látni láttam, de már nem emlékszem a címére. Olyan sokat énekeltek benne, szerelmes darab volt, jöttek-mentek a katonák, ott mulatéroztak“ (Térden állva térek vissza hozzád).

„A fiú kapzsisága, mindig az órák után mászkált.“ — „Komédiás film, nem volt éppen olyan jó.“ — „Olyan lehetetlen dolgok az ilyenek, vannak ennél komolyabb filmek is.“ — „Nem tudom, repült a fehérség, ez már igazán nem valóságos“ (Szárnyas Fifi).

„Jó kalandos.“ — „Az ezredes fürdése tetszett a legjobban.“ — „Két tábornok háborúzik, s hogy melyik győz.“ — „Amikor a fiú csatlakozik a kurucokhoz és a teheneket hajtották.“ — „A régebbi osztrák rendszerről szól, nagyon jó vót, tudományos vót“ (A Tenkes kapitánya).

Sokan egyáltalán nem emlékeznek semmire („Tudja az isten, én nem jegyeztem meg a címit.“ — „Nem gondolkoztam, milyen tanulsága vót.“

A filmvetítést ablakremegtető gépzene előzi meg. Nótákat bömböl a hangszóró, nem is a nótáért, hanem hogy nyitva a terem.

A faluba mindenféle filmet elküldenek, vaktában. Azon senki sem gondolkozott, hogy köteles-e átvenni mindenfajta filmet, nem is kérdezett ilyet még senki.

A bevételt a nagy, szerelmes, kalandos filmek biztosítják.

A falusiak óhaja, hogy vetítés előtt rövid kis ismertetőt tartsanak, mint a falusi filmfesztiválok idején.

Verebesi panaszok: „Nekünk nincs mozink, ott működik Nagytusnádon. Ha említjük, meg se hallgatnak. Egyéb néznivalónk nincsen. Volt televízió, elromlott, átküldték oda. A miénkből rakták belé, ami kell. Tusnádon nézik, de jól tudjuk, az működik, ami itt volt.“

Giccsgyár

Szép, nagy ház a kicsi utcában, bent rendtelenség. A falak mellett fehér olajfestékekkel bemázolt bádoglemezek. A kész munkákat jól látható helyre rakja a feketeruhás háziasszony. Íme, az egyik:

Vérpiros háztető, hófehér falak, galambdúcos faragott kapu, előtte szerelmespár ünnepi díszben. A lány csipőre tett kézzel, büszkén várja, hogy a legény átnyújtsa a kezében lévő szegfűcsokrot. Ösvény indul a kis kaputól, a messziségbe kígyózva, kanyarogva, de még mielőtt elveszne valahol, átszalad egy kecsesen görbített fahidon, mely égszínkének patakocska fölött ível, akár a szivárvány. Az égszínkének patakocskában szép tollú, gyönyörű csőrű kacsák fürödnek, és süt a nap fölöttük, csupa vasárnap a táj, csak egy kosárnyi felhőpamacs ígéri hófehéren a hétfői napot. S hogy minden tökéletes legyen, festett virágkoszorú övezi a képet, csupa válogatott orgonából.

Az asszony azt mondja, ő festi ezeket, van egy egyetemista fia, ebből küld neki havonta 500 lejt. 80-ért veszik darabját, árulni sem kell, házhoz jönnek.

Nehéz kérdés

Amint a száz fiatal válaszából kitűnik, hiányzik belőlük az érdeklődés a műveltség iránt. A fiatalok 27 százaléka egyáltalán nem olvas újságot.

De mit olvasnak az újságokból, ha olvasnak?

A legtöbb válasz ilyen: „Van, amikor belenézek, van amikor nem.“ — „Belenézek, de nincs rá huzamosabb időm.“ — „Az időjárást még megnézegetem.“ —

„A címek után az érdekesebb dolgokat elolvasom, Vietnámot nem, nem szeretem a háborús dolgokat.“ — „Nem is az olvasásért vettük, hanem csomagolni.“ — „A sportot azt megnézem.“ — „Az Ifjúnunkásban az egyik tanulság az volt, mikor a nődivatot leplezte le, hogy túsarkú cipőben, rövid szoknyában, s hogy a fiúk füttyögtetnek a lányok után.“ — „Egy darabig járt valami, de igen fiatal a postás, s az uram nem hagy rendelni.“

Ugyancsak az újságolvasással függ össze következő kérdésünk is: *Mi az ENSZ?* E kérdésre százból 72-en egyáltalán nem tudtak válaszolni, nem is hallották. 28-an elfogadható vagy megközelítő választ adtak, közülük 18 tanuló! Íme, néhány válasz: „Titkára U Thant, többet nem tudok.“ — „Ezekben nem vagyok olyan jártos.“ — „Hát ezt nem tudom, valami kormány kell legyen.“ — „Az Egyesült Államok, s azt így hívják.“ — „Nehéz kérdés.“ — „Mikor így összeülnek a fejesek.“ — „Nem lehet tudni.“ — „Gyűlés, sok állam tagja a világon.“ — „A világ népei ide tömörülnek, hogy megvédjék a békét.“

Az iskolai oktatás és a politikai nevelő munka gyengeségeit bizonyítják azok a válaszok, amelyeket erre a kérdésre adtak: *Mi az, hogy fasiszta?*

Százból hatvanhatan nem tudták. A fennmaradó 34 közül 23 tanuló. Mindössze tíz parasztfiatal válaszolt elfogadhatóan.

Jellemző feleletek: „Az egy leigázott állam.“ — „Ezelőtti rendszerben szokták használni ezt a szót.“ — „Aki most nőtt fel, mind kéne tudja, nemcsak hogy a németek, ha olvasunk, látunk valamit, hát értsük.“ — „Így jellemezték a németeket, mikor el akarták foglalni az egész világot.“

Százból 82-en nem tudták, melyik ország fővárosa Helsinki és Dzsakarta. He-lyes feleletet csupán 15 tanuló, 2 lány és 1 legény adott.

A faluban 354 családban van rádió, 11-ben televízió. (Lélekszám: 2550.)

A megkérdezett száz fiatal közül 76-nak van alkalma otthon rádiót hallgatni. Kedvelt műsorok a népszerűség sorrendjében: népzene, könnyűzene, híreik, színházi műsor, sport, időjárásjelentés, gyermekműsor, opera. A tévében sport, filmek.

Tusnád ifjúságának többsége igénytelensége folytán megreked az iskolában szerzett igen felületes ismeretek szintjén, s lassan azokat is elfelejti. Érdeklődését csak különösebb szenzációk keltik fel, Gagarin nevét például mindenki ismeri.

Egészség

Tusnádon a fiatalok 81%-a rendszeresen, 19%-a pedig nem vagy csak alkalm-szerűen használ fogkefét és fogpasztát.

Az orvos Mants György, három éve végzett Marosvásárhelyen. Tusnád közsé-geen kívül hozzátartozik a fürdő is — 3750 ember. A napja azzal telik el, hogy járja a falvakat; csecsemőket, terhes anyákat, fekvő betegeket látogat, végighall-gatja az emberek minden panaszát, egészségügyi előadásokat tart, ellenőrzi az iskolák, napközi otthonok tisztaságát, a gyermekek egészségét, rendel.

Nekünk a rendelőt mutatta meg előbb: három szoba. Váróterem, rendelő, ke-zelő. Minden orvosi felszerelés rendelkezésre áll, amire körzetében szüksége lehet. Ezekért néha meg kellett harcolni, mert készen keveset kapott.

Csak azután beszél: „1966-ban, egy lakosra átlagosan két vizsgálat jutott. Persze volt, aki többször vagy kevesebbszer jött el. Nem csupán szív-, máj-, gyo-morbántalmakkal kopognak be hozzám, hanem olykor a legkisebbel, egy pattanással is. Igénylik az orvos, az egészségügyi személyzet tanácsait.“

Az orvos tapasztalatai alapján a tusnádi emberek naponta mosakodnak, va-sárnap elmaradhatatlan a fürdés. E célra házanként pléh- vagy fakádakat hasz-nálnak. Néhányuk beszerelt fürdőszobája is van, ahová a vizet a pincéből pum-pálják.

1967. január 13-áig tizenhárom terhes anya jelentkezett nála. Múlt év végén a gyermekhalandóság elenyésző volt. Egyetlen koraszülött gyermek halt meg.

Ami az orvosnak fáj. Minden hadakozása ellenére a táplálkozás nagyon egy-oldalú. Majdnem mindig ez a menü (nyáron): reggel rántott krumpli, krumplileves, délben száraz étel, este ismét leves, (télén): szintén krumpli és nagymennyiségű hús. Bő disznózsírral főznek, olajjal csak ritkán, orvosi utasításra. Gyümölcsöt rit-kán fogyasztanak, zöldséget szintén. Az egyoldalú táplálkozás magyarázata nem a szegénységben rejlik, hanem a túlzott gyűjtési szokásban. Vannak házak, ahol sok év alatt összegyűjtött zsírok avasodnak, hatalmas bődönökben.

Bár minden házban találni fogkefét, pasztát, a romlott fogúak száma mégis nagy. Ennek oka az orvos szerint az éghajlatban keresendő. Ezért mind az orvost, mind a falu lakosságát erősen foglalkoztatja egy fogászati rendelő létesítése.

A fiatalok és a falu

Mint az emberek általában, a fiatalok is szoktak tervezni. Kérdőívünk kitért egyéni vágyaik, céljaik felmérésére is, s bár a válaszok között vannak eltérések, meglepően hasonlítanak egymáshoz.

Hatan szeretnének egyetemre jutni, ebből 5 nyolcadikos tanuló, a hatodik leány, ki érettségivel otthon van, alkalomadtán a termelőszövetkezetben dolgozik.

A fiatalasszonyok harmonikus családi életre (2—3 gyerekekkel) vágnak.

A lányok nagy része jó férjet keres magának, aki mellett biztosítva legyen a szép fizetés, a megélhetés, családi békesség.

Ami a fiúkat illeti, többségüket — függetlenül attól, hogy tanuló, legény vagy házasember-e — egy dolog foglalkoztatja: „Bevonulásig itt dolgozni, aztán elhúzódni Szereda felé, állami munkára.“ — „Sofőr-iskolába menni.“ — „Valamilyen mesterséget tanulni.“ — „Elmenni, mesterséget tanulni.“

A megkérdezetteknek csak körülbelül 5 százaléka fedezte fel, hogy életük legrealisabb alapja a községben van, az évről évre erősödő termelőszövetkezetben.

Mit ad és mit adhat a falu a fiataloknak?

Tünődünk a válaszok fölött. Vannak elgondolkodók és felületesek. Csak a mával és a holnappal is törődök. Vannak „mi közöm hozzá“-felfogásúak is. A kérdőívek summázása nyugtalanító.

„Otthont jelent, hol engem felneveltek.“ — „Ha nem tetszene, eddig elmentem volna.“ — „Szülőfalum, de egy kicsit összetartóbb is lehetne az emberiség.“ — „Legyen olyan vezetőség, hogy egy se legyen közülük gyenge ember, hogy legyen itt élet, ne kelljen elmenni.“ Ez utóbbit a 607 munkaegységet teljesítő legény mondta. Mondhatta, rajta nem múlik a gazdaság jövője.

„Emberek kellenének, akik foglalkozzanak velünk, van egy-egy, de több kéne.“

Hogy mihez kellenének ezek az emberek, kiderül a válaszokból. Kirándulásokhoz, rezesbandás majálisok szervezéséhez, a sport és a kulturális élet fellendítéséhez. Legyen minél több szórakozási lehetőség, futball- és hokipálya („Volt, de minden szétment.“), jó versenyek, kuglizás, borvízfürdő, ifjúsági klub, nagyobb könyvtár, legyen egy tanár, aki hangszerre tanítson, többször jöjjön a színház, jó előadások kellenének, egy kicsi orvosi szoba Újtusnádon, Verebesen több „mozi“, meg televíziós készülék...

A pezsgőbb élethez kellenének ezek az emberek — szerintük. Szerintünk pedig, az otlévő emberekben is lehetne több pezsgés, életteremtési kedv, hogy a kezdeményezés fölfakadjon, s így nem lenne lehetetlen a jogos igényekből származó vágyak megteremtése. Ezen viszont egyáltalán nem segítenek azok, talán még hátráltatják is a falu fejlődését, akik így válaszoltak: „Nincs kifogásunk semmire.“ — „Nekem minden jól van, nincs mit mondjak.“ — „Jól van ez így, kérem.“ — „Semmi különös.“ — „Itthon ülő ember vagyok.“

Sorok elmenőben

Papírjainkat táskánkba gyömöszöltük, s a feltűrt gallérok mögül még visszanezünk. Sok száz esztendővel ezelőtt mocsarak voltak itt, TÓ ÉS NÁD — mindenfelé a hegyekig, a fenyvesekig — és rejtőzködő borvízkutak. S aztán az idő TUSNÁD-dá simította a két szót (népetimológia, a helynév valójában szláv eredetű. — A szerk.), s a borvízkutak köré házakat építettek az emberek. És húztak kőkapukat, iskolákat és kerítéseket, mígnem falu lett, község a mocsarak helyén.

Mi ennek a mai községnek rajzoltuk meg a társadalmi térképét, azt is úgy, hogy rajta az ifjúságot vastag, piros vonalakkal jelöltük. Az ifjúság helyzete, gondolkodása pedig arra vall, hogy eltűnőben a tó és nád világának elmaradottsága, a tudatban még kavargó ellentmondás. A szél egyre erősebben fúj, frissít, szellőztet, tért-hódít az értelem, és ez az, ami minket elmenőben megnyugtatott.

**Cseke Gábor — Dali Sándor — Elekes Ferenc
— Fejér László — Szekeres Lajos**